

POLITINIO ATSTOVAVIMO GALIMYBIŲ PLĖTRA? LIETUVOS PARLAMENTARŲ POŽIŪRIO Į MOTERŲ KVOTAS ANALIZĖ

PROF. IRMINA MATONYTĖ¹

ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas
ISM University of Management and Economics, professor
E. Ožėškienės g. 18, LT-44254 Kaunas
El. paštas irmina.matonyte@ismi.lt

OKSANA MEJERĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, doktorantė
Vytautas Magnus University, PhD candidate
Donelaičio g. 58, LT-44248 Kaunas
El. paštas o.mejere@cr.su.lt

„Politikoje atsiranda galimybių moterims, bet jos dalinės, lokališkos; jos tėra esamos valdžios nuolaidos, bet ne naujų vertybių įtvirtinimas.“ (L. Irigaray, 1985)

Santrauka

Straipsnyje, paremtame pusiau struktūruotų interviu su Lietuvos Seimo nariais medžiaga, analizuojama tiek bendrojo diskurso, susijusio su moterų atstovavimo politikoje stiprinimu, kaita, tiek Seimo narių konkrečiai reiškiamo požiūrio į lyčių kvotas ypatumai, pristatant formalaus

¹ Už pagalbą atliekant tyrimą ir rengiant publikaciją autorės dėkoja Ernestai Butkuvienei ir Aurelijai Novelskaitei.

struktūrinio lyčių atstovavimo sovietiniame režime patirtis ir santykinai nykstančio moterų atstovavimo požymius demokratinėje politikoje. Atskleidžiama, kad nei priklausymas politinei partijai, nei „plitimo“ (angl. contagion) efektas, nei ekonominės ir socialinės plėtros veiksniai trumpuoju laikotarpiu nedaro pastebimo poveikio lyčių lygybės diskurso kaitai ir nestimuliuoja teigiamų nuostatų lyčių kvotų ar moterų atstovavimo politinėje arenoje didinimo atžvilgiu.

Reikšminiai žodžiai: politinis atstovavimas; kvotos; parlamentinis elitai; moterys.

Įvadas

Lietuvoje komunistinės santvarkos žlugimas sudarė palankias sąlygas plėtoti valstybiniam suverenitetui, savarankiškai formuojant viešąją politiką ir diegiant demokratines politines vertybes. Stojimas į Europos Sąjungą (ES) paskatino rūpintis demokratijos kokybe. Viena iš tokių naujai atgimusių politinio diskurso sričių tapo lyčių lygybės politika – „pagrindinė teisė, bendra ES vertybė ir būtina sąlyga ES ekonomikos augimo, užimtumo ir socialinės sanglaudos tikslams pasiekti“². Lietuvos Respublikos Seimas 1998 m. patvirtino Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą, 1999 m. įsteigė Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą; pritarė Valstybinei moterų ir vyrų lygių galimybių programai.

Pažymėtina, kad nuo pat demokratijos kūrimo pradžios Lietuvos politinės partijos formavosi pagal lyčių lygybei linkme: praktiškai visos stengėsi atsižvelgti į moterų rinkėjų poreikius, kai kurios net savo viduje įkūrė moterų skyrius, o socialdemokratų ir Moterų (1998 m. Moterų partija transformavosi į centristinę Naujosios demokratijos partiją, kuri 2001 m. susijungė su Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga) partijos

² A Roadmap for equality between women and men 2006–2010, SEC(2006) 275, Brussels, 01.3.2006 COM(2006), 92 final. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0092en01.pdf> [žiūrėta 2010-11-04].

savo viduje ėmė taikyti lyčių kvotas³. Vis dėlto nepaisant, atrodo, palankaus politinio elito požiūrio į lyčių lygybės principą, 2001 m. parlamentarės Birutės Vėsaitės (socialdemokratės) pasiūlyta pataisa rinkimuose į savivaldybių tarybas taikyti lyčių kvotas visų partijų sąrašuose nesulaukė pakankamo kitų partijos narių palaikymo ir buvo atmesta⁴. Toks pat likimas ištiko ir Seimo moterų, plėtojančių feministines pažiūras, bandymus institucionalizuoti pariteto (angl. *zipping*) principą rinkimuose į Europos Parlamentą 2004 m. Prie šių klausimų Seime vėliau nebuvo grįžta.

Socialdemokratės Sigitos Burbienės nuomone, 2002 metais „toks pasipriešinimas pasiūlytam projektui tikriausiai reikė konkurencijos baimę“⁵. Tačiau buvo reiškiami ir visiškai priešingi argumentai: abejonės dėl kvotų priemonės atitikties Konstitucijai ir liberali opozicija apskritai bet kokiems „dirbtiniams principams“. Panašios pozicijos kvotų atžvilgiu laikosi ir 2009 m. birželį išrinkta Lietuvos Prezidentė – pirmoji moteris, užimanti šį postą, Dalia Grybauskaitė, kuri 2010 m. vasarą sukritikavo tuo metu viešojoje erdvėje vėl ėmusią sklandyti lyčių kvotų idėją. Prezidentė, teigdama, kad lyčių kvotų įtvirtinimas sumenkintų moterų profesinį kompetentingumą, pabrėžė, jog pati nenorėtų būti kvotų moterims dalimi⁶.

Taigi lyčių kvotų institucionalizavimo vertinimas pasižymi politinių interpretacijų įvairove. Nagrinėjant lyčių aspektus Lietuvos politikoje galima išskirti šias binarines opozicijas: ES *versus* nacionalinė valstybinė pozicija, formalioji politika *versus* realūs socialiniai veiksmai, politiškai

³ Matonytė, I., Krupavičius, A. Women in Lithuanian Politics: From Nomenklatura Selection to Representation. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Eds. R. E. Matland, K. A. Montgomery. Oxford: Oxford University press, 2003, p. 81–104.

⁴ Bieliavska, J. Seimas nepritarė lyčių kvotoms rinkimuose. Prieiga per internetą: <<http://www.elta.lt/rinkimai2002/index.php?ItemId=5176>> [žiūrėta 2010-11-05].

⁵ *Ten pat*.

⁶ Tačiau 2004 m., tuo metu žinoma kaip finansų ministrė, Dalia Grybauskaitė tapo Lietuvos atstove Europos Komisijoje, kurios sudėtis grindžiama „kvotų šaliai“ principu ir kaip atsakas į senųjų ES valstybių narių paskatinimą naujosioms šalims deleguoti į Europos komisarus būtent moteris politikės.

skelbiamos vertybės *versus* kasdieninė gyvenimiškoji praktika, moterys *versus* vyrai. Galima teigti, kad pastarosios dichotomijos reikšmė yra itin svarbi, t. y. fizinis moterų buvimas politinėje arenoje tarnauja kaip lakmuso popierėlis, pažymintis valstybės (ne)gebėjimą išplėsti moterų atstovavimo ir dalyvavimo politikoje ribas. Kita vertus, siekiant atskleisti daugialypius kasdienybės požūrius ir juos apibrėžiančius galios santykius, yra būtinos interseksionalumo išvalgos: žmogaus priklausymas keletui (aptariamam atveju – žemesniųjų) socialinių pozicijų vienu metu, akumuliuojant ir įtvirtinant (aptariamam atveju – pavaldumo) santykį su galios centrais⁷.

Anot Joanos Acker, „visose organizacijose galima aptikti nelygybės santvarkų“⁸. Seimas, būdamas viena ryškiausių ir galingiausių politinių institucijų, ne tik atstovauja visuomenės interesams ir lūkesčiams, bet ir keičia juos. Straipsnio tikslas – atlikus Lietuvos parlamentarų požūrio į lyčių kvotas analizę, rekonstruoti „lyčių nelygybės režimą“ Seime. Studijoje analizuojami interviu su dviejų kadencijų (1996–2000 m.; 2000–2004 m.) Lietuvos Seimo nariais ir atskleidžiama praktika, procesai, veiksmai ir reikšmės, palaikančios lyčių nelygbę.

Lyčių kvotos: empiriniai ir praktiniai aspektai

Aktyvaus moterų dalyvavimo politikoje reikšmė siejama su politinio atstovavimo plėtra ir galimybe pažvelgti į problemas naujai, į formaliosios politikos sritį įtraukiant naujų problemų matymo būdų ir sprendimų priėmimo modelių.⁹ Politinis atstovavimas apibrėžiamas kaip visuomenės narių ir grupių dalyvavimas ir aktyvi veikla formaliosios politi-

⁷ Phoenix, A., Pattynama, P. Editorial: Intersectionality. *European Journal of Women's Studies*. 2006, Nr. 13, p. 189.

⁸ Acker, J. Inequality Regimes: Gender, Class, and Race in Organizations. *Gender & Society*. 2006, Nr. 20, p. 443.

⁹ Footitt, H. *Women, Europe and the New Languages of Politics*. London, New York: Continuum, 2002; Sapiro, V. Gender, Social Capital, and Politics. *Gender and Social Capital*. Eds. B. O'Neill, E. Gidengil. Routledge, 2006.

kos institucijose¹⁰. Siaurąja prasme grupės politinis atstovavimas reiškia konkrečios grupės interesų atstovavimą; plačiąja prasme politinis atstovavimas apima įvairių grupių interesų, požiūrių ir lūkesčių pripažinimą politinės institucijos lygmeniu¹¹.

Pagrindiniai pokyčiai politinių sistemų srityje pasaulio mastu siejami su padidėjusiomis moterų politinio atstovavimo galimybėmis¹². Didžiąja dalimi išaugusios galimybės siejamos su lyčių kvotų sistemos taikymu vykdant kandidatų į politinius postus atranką ir organizuojant rinkimus. Šių idėjų ištakos glūdi 1995 m. Jungtinių Tautų ketvirtosios Moterų konferencijos metu pasirašytoje Pekino deklaracijoje ir Veiksmų plane, kuriam visais balsais pritarė 189 šalys, ragindamos vyriausybės imtis efektyvių priemonių, užtikrinančių galimybes moterims siekti ir lygiaverčiai dalyvauti sprendimų priėmimo struktūrose, plėtoti moterų kompetencijas dalyvauti priimančioms sprendimus ir siekti lyderystės. Pažymėtina, kad Lietuva irgi yra įsipareigojusi vykdyti šį Veiksmų planą.

Iki 1980 m. lyčių kvotos buvo priimtose tik dešimtyje valstybių, o 1990-aisiais šalių, taikančių kvotas politinių partijų sistemose, skaičius išaugo penkis kartus. Aktyviausiai lyčių kvotos buvo diegiamos per pastutinius penkiolika–dvidešimt metų¹³. Remiantis Pasaulinės kvotų moterims duomenų bazės¹⁴ (angl. *Global Database of Quotas for Women*) duomenimis, per pastaruosius 20 metų įvairių tipų kvotų moterims klausimas buvo svarstomas net 103 šalyse. Pabrėžtina, kad lyčių kvotos buvo įvedamos šalyse, besiskiriančiose ekonominiu išsivystymo lygiu, politine kultūra ir sociokultūriniais gyvenimo standartais¹⁵.

¹⁰ Pitkin, H.F. *The Concept of Representation*. Los Angeles: University of California Press, 1972.

¹¹ Lovenduski, J. *Feminizing Politics*. Polity Press, 2005.

¹² Krook, M.L. Quota Laws for Women in Politics: A New Type of State Feminism? *European Consortium for Political Research Workshop* (manuscript). Granada, 2005, p. 3.

¹³ *Ten pat*, p. 4.

¹⁴ Global Database of Quotas for Women. Prieiga per internetą: <http://www.quotaproject.org/case_studies.cfm> [žiūrėta 2010-12-03].

¹⁵ Krook, M.L. Quota Laws for Women in Politics: A New Type of State Feminism? *European Consortium for Political Research Workshop* (manuscript). Granada, 2005, p. 32–34.

Lyčių kvotų taikymas paskatino mokslinių tyrimų, skirtų kvotų sistemos įvedimo, įtvirtinimo ir poveikio analizei, plėtrą. Kaip teigia Dru-dė Dahlerup, nepaisant kontraversiškų nuostatų kvotų atžvilgiu, tai yra priemonė, suteikianti galimybę skatinti aktyvesnį moterų dalyvavimą formaliojoje politikoje¹⁶. D. Dahlerup nagrinėja du kvotų modelius: *greitojo kelio* (angl. *fast track*) ir *nuoseklaus kelio* (angl. *incremental track*). Pastarasis modelis grindžiamas nuostata, kad siekiant sumažinti moterų ir vyrų turimų politinių išteklių skirtumus, būtina skatinti laipsniškus pokyčius, lemiančius nuoseklų lyčių kvotų įvedimą. *Greitojo kelio* strategija remiasi nuostata, kad išstūmimas ir diskriminacija yra esminiai požymiai, kurių atpažinimas ir suvokimas turi skatinti imtis ryžtingų veiksmų ieškant problemos sprendimo. Taigi, šis kvotų modelis akcentuoja poreikį veikti radikalčiai¹⁷.

D. Dahlerup įvardija šiuos kvotas palaikančius argumentus: kvotos užtikrinta abiejų lyčių lygias galimybes dalyvauti priimant sprendimus; jos skatina politines partijas įtraukti daugiau moterų į rinkimų sąrašus; moterys, sudarydamos pusę pasaulio (šalies) populiacijos, turi demokratiniiais principais pagrįstą teisę sudaryti pusę visų narių parlamente; kvotos suteikia galimybę moterims reikštis kaip grupei; kadangi dažniausiai moterų (kaip socialinės grupės) gebėjimai (kvalifikacijos) vertinami prasčiau nei vyrų, kvotos nėra vyrų diskriminacijos ženklas, o tik atsakas į moterų diskriminaciją; kvotų įvedimas sukelia tik laikiną konfliktą; kvotos moterims „amortizuoja“ bendrai pasireiškiantį principą, kad tiek vyrai, tiek moterys yra linkę balsuoti už vyrus; kvotos pagerina partijų įvaizdį¹⁸.

Pasaulinėje kvotų moterims duomenų bazėje¹⁹ pateikiami argumentai, prieštaraujantys kvotų reikalingumui: kvotos, suteikdamos moterims pranašumą prieš vyrus, pažeidžia lyčių lygių galimybių principus; kvotos

¹⁶ *Women, Quotas and Politics*. Ed. D. Dahlerup. London, New York: Routledge, 2006.

¹⁷ *Ten pat*, p. 8

¹⁸ *Ten pat*.

¹⁹ Global Database of Quotas for Women. Prieiga per internetą: <http://www.quotaproject.org/case_studies.cfm> [žiūrėta 2010-12-03].

yra nedemokratiškas reiškiny, nes rinkėjai patys turėtų nuspręsti, kas bus išrinktas; kvotos, prioritetą teikdamos lyčiai, o ne politiko kvalifikacijai, aukštesnę kvalifikaciją turinčius kandidatus gali palikti nuošalyje; daugelis moterų nesutinka būti renkamos vien dėl to, kad yra moterys; kvotų įvedimas sukelia papildomų konfliktų, prieštaravimų partinių organizacijų viduje.

Mokslinėje literatūroje pateikiama daugybė kvotų klasifikavimo tipologijų, išskiriant tokius kvotų analizei reikšmingus požymius kaip *kvotų modelis* (neutralios lyčių kvotos (angl. *gender-neutral*) ar specifinės lyčių kvotos (angl. *gender-specific*), *kvotų taikymo įpareigojimo lygmuo* (nacionaliniais įstatymais įtvirtintos ar savanoriškai taikomos, numatytos atskirų politinių partijų statutuose) bei *lyčių kvotų taikymo sritis* (kvotos taikomos: a) atrenkant potencialius kandidatus į rinkimų sąrašus; b) sudarant partijos rinkimų sąrašus; c) jau išrinktiems partijos atstovams)²⁰.

Iš esmės galima išskirti tris pagrindinius lyčių kvotų tipus: *moterims rezervuotos vietos*; *vidinės partijų kvotos*; *politinio atstovavimo* (kai kur ir plačiau – viešosios, ne privačios veiklos sričių) *kvotos*, *įtvirtintos įstatymais*. Pirmojo tipo (*rezervuotos vietos*) kategorija nėra reikšminga kandidatų iškelimo procese, o tik garantuoja specialias sąlygas ištraukimo į politiką procese²¹. Trečiojo tipo (įstatymais įtvirtinto pariteto) kategorija yra pati plačiausia, tačiau pabrėžtina, kad pariteto principas ir lyčių kvotos yra ilgalaikio proceso, susijusio su politinio atstovavimo trūkumais, rezultatas. Anot Berengerės Marques-Pereira ir Birtės Siim, paritetas ir kvotos – tai dvi strategijos, galinčios padėti išspręsti nepakankamo moterų dalyvavimo politikoje problemą ir taip sumažinti politinio atstovavimo *demokratiškumo deficitą*²². Viena iš tokių šalių, praktiškai taikančių

²⁰ Dahlerup, D., Freidenvall, E. *et al.* Electoral Gender Quota Systems and their Implementation in Europe. Brussels, 2008. Prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/200903/20090310ATT51390/20090310ATT51390_EN.pdf> [žiūrėta 2010-12-22].

²¹ *Women, Quotas and Politics*. Ed. D. Dahlerup. London, New York: Routledge, 2006.

²² Marques-Pereira, B., Siim, B. Representation, agency and empowerment. *Contested concepts in gender and social politics*. Eds. B. Hobson, J. Lewis, B. Siim. Massachusetts: Edward Elgar Publishing, 2004.

abi minėtas strategijas, yra Prancūzija, žinoma kaip pirmoji ES valstybė, įvedusi ne tik kvotų sistemą, bet ir 1999 m. konstituciškai įteisinusi privalomą lyčių pariteto principą politinėje atrankoje²³.

Daugelyje ES šalių kvotos yra taikomos politinėse partijose sudarant rinkimų kandidatų sąrašus (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Kvotų pobūdis ir moterų atstovavimas ES šalių nacionaliniuose parlamenteuose

ES šalis ¹	Kvotų pobūdis	Moterų skaičius nacionaliniame parlamente po pastarųjų rinkimų	
		N	%
Austrija	Politinių partijų kvotos kandidatams	59 iš 183	32,2%
Belgija	Kvotų reguliavimas rinkimų įstatymu. Konstituciškai arba kitais įstatymais priimtos kvotos, kvotos regioniniame lygmenyje. Politinių partijų kvotos kandidatams	55 iš 150	36,7%
Kipras	Politinių partijų kvotos kandidatams	8 iš 56	14,3%
Čekija	Politinių partijų kvotos kandidatams	31 iš 200	15,5%
Danija	Kvotos veikė anksčiau arba kvotų įvedimas svarstomas	67 iš 179	37,4%
Prancūzija	Kvotų reguliavimas rinkimų įstatymu. Konstituciškai arba kitais įstatymais priimtos kvotos, kvotos regioniniame lygmenyje. Politinių partijų kvotos kandidatams	107 iš 577	18,5%
Vokietija	Politinių partijų kvotos kandidatams	195 iš 614	31,8%
Graikija	Konstituciškai arba kitais įstatymais priimtos kvotos, kvotos regioniniame lygmenyje. Politinių partijų kvotos kandidatams	48 iš 300	16%
Vengrija	Politinių partijų kvotos kandidatams	41 iš 386	10,6%

²³ Ilonszki, G. Women in politics: The European Union and Hungary. *Changing Roles: Report on the Situation of Women and Men in Hungary*. Eds. I. Nagy, M. Pongracz, I. G. Toth. Budapest: Tarki Social Research Institute, 2006, p. 59. Prieiga per internetą: <<http://www.tarki.hu/en/publications/CGR/>> [žiūrėta 2010 10 24].

Airija	Politinių partijų kvotos kandidatams	22 iš 166	13,3%
Italija	Politinių partijų kvotos kandidatams	109 iš 630	17,3%
Lietuva	Politinių partijų kvotos kandidatams	29 iš 141	20,6%
Malta	Politinių partijų kvotos kandidatams	6 iš 65	9,2%
Nyderlandai	Politinių partijų kvotos kandidatams	55 iš 150	36,7%
Lenkija	Politinių partijų kvotos kandidatams	94 iš 460	20,4%
Portugalija	Kvotų reguliavimas rinkimų įstatymu. Konstituciškai arba kitais įstatymais priimtos kvotos, kvotos regioniniame lygmenyje. Politinių partijų kvotos kandidatams	49 iš 230	21,3%
Rumunija	Politinių partijų kvotos kandidatams	38 iš 332	11,5%
Slovakija	Politinių partijų kvotos kandidatams	24 iš 150	16%
Slovėnija	Kvotų reguliavimas rinkimų įstatymu. Konstituciškai arba kitais įstatymais priimtos kvotos, kvotos regioniniame lygmenyje. Politinių partijų kvotos kandidatams	12 iš 90	13,3%
Ispanija	Kvotų reguliavimas rinkimų įstatymu. Konstituciškai arba kitais įstatymais priimtos kvotos, kvotos regioniniame lygmenyje. Politinių partijų kvotos kandidatams	127 iš 350	36,3%
Švedija	Politinių partijų kvotos kandidatams	165 iš 349	47,3%
Didžioji Britanija	Politinių partijų kvotos kandidatams	128 iš 646	19,9%

Šaltinis: Global Database of Quotas for Women, 2009 07 15. Prieiga per internetą: <http://www.quotaproject.org/case_studies.cfm>.

40-yje pasaulio šalių kvotos yra įteisintos konstituciškai, dar 50-yje šalių moterų kvotos priimtos kaip partijų strateginė norma. Efektyviausiai kvotų sistema veikia Šiaurės Europos šalyse, kuriose partijos, sudarydamos rinkimuose dalyvausiančių kandidatų sąrašus, taiko specifines lyčių kvotas (*gender-specific quotas*), užtikrinančias moterims galimybę sudaryti ne mažiau kaip 40 proc. visų kandidatų²⁴.

Taigi akademinės ir demokratinės politinės nuostatos yra vienaprasmiškos: lyčių kvotos gali veikti kaip reikšminga priemonė, mažinanti ly-

²⁴ *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Eds. R. E. Matland, K. A. Montgomery. Oxford University Press, 2003, p. 32.

čių disbalansą politikoje²⁵. Svarstant moterų politinio dalyvavimo plėtros galimybes dėmesys dažnai kreipiamas į Skandinavijos šalis, kuriose moterų politinis atstovavimas didžiausias visame pasaulyje. Tačiau svarbu prisiminti, kad šiose šalyse lyčių kvotos rinkimų politikoje buvo pradėtos taikyti 1970 ir 1980 metais²⁶. Dabartinės situacijos, kai moterys Šiaurės šalių parlamentuose sudaro virš 30 proc. narių, buvo siekiama apie 60 metų²⁷, todėl šios patirties negalima laikyti šiuolaikiniu modeliu. Kita vertus, kai kurios Afrikos šalys, plačiai taikydamos lyčių kvotas ir mobilizuodamos moterų elektoratą, aukštą moterų dalyvavimo politikoje lygį pasiekė per santykinai trumpą laiką²⁸. Taigi, kaip teigia D. Dahlerup, rinkimų kvotų įvedimas išreiškia moterų politinį sąmoningumą bei nekantrumą ir yra veiksminga priemonė didinti moterų politinį atstovavimą²⁹.

Tiriant lyčių kvotų taikymo pokomunistinėse šalyse praktiką dažnai pamirštama šių valstybių sovietmečio patirtis. Kai kurios mokslininkės mano, kad komunistinė patirtis, kai lyčių kvotos buvo naudojamos siekiant instituciškai užtikrinti lyčių lygybę politinėje arenoje, pokomunistinėms valstybėms suteikia tam tikrą santykinį pranašumą formuojant politinės kultūros tradiciją lyčių lygybės srityje³⁰. Tačiau kiti autoriai tvirtina, kad sovietinis moterų dalyvavimas politikoje buvo tik deklaruo-

²⁵ Norris, P., Inglehart, R. Cultural Barriers to Women's Leadership: A Worldwide Comparison. *International Political Science Association World Congress, Special Session 16 'Social Cleavages and Elections'* (manuscript). Quebec City, 2000; Holli, A. M., Luhtakallio, E., Raevaara, E. The Implementation of Gender Quotas in Local Government in Finland. *European Consortium for Political Research Workshop* (manuscript). Edinburgh, 2003.

²⁶ Gray, T. Electoral Gender Quotas: Lessons from Argentina and Chile. *Bulletin of Latin American Research*. 2003, vol. 22, p. 52–78.

²⁷ The Implementation of Quotas: African Experiences. *Quota Report Series*. Ed. by J. Ballington. 2004. Prieiga per internetą: <http://www.idea.int/publications/quotas_africa/index.cfm> [žiūrėta 2010-10-23].

²⁸ *Ten pat.*

²⁹ Dahlerup, D. Comparative Studies of Electoral Gender Quotas. *The Implementation of Quotas: Latin American Experiences Workshop*. Peru, 2003.

³⁰ Antić, M.G., Ilonszki, G. *Women in Parliamentary Politics: Hungarian and Slovene Cases Compared*. Ljubljana: Peace Institute, 2003.

jamos ir dekoracinės politinės ideologijos reiškiny³¹. Nepaisant to, kad moterų atstovavimas Lietuvos Socialistinės Respublikos Aukščiausiojoje Taryboje nuolatos augo (nuo 22 proc. iki 36 proc.)³², tikroji valdžia buvo sukoncentruota komunistinės partijos aparate ir ministrų kabinetuose, kuriuose moterys sudarė nykstančią mažumą³³. Taigi, Sovietų Sąjungoje taikytas lyčių kvotas galima laikyti nacionalinio-komunistinio patriarchyto veidmainystės apraiška, nes iš moterų ir toliau buvo tikimasi paklusnumo ir nuolankumo, tikrosios galios išteklius koncentruojant vyrų rankose³⁴. Be to, sovietmečiu moterų politinis atstovavimas labiau priminė prievolę, primestą patriarchalinės viršūnės, norinčios simbolizuoti lyčių lygybės pasiekimus ir užslėpti politinį atvirų socialinių-politinių nuomonių ribojimą³⁵.

Po Sovietų Sąjungos žlugimo pokomunistinėse Europos valstybėse prasidėjus demokratizacijos procesams buvo stebimos ryškios parlamentų „maskulinizavimo“ tendencijos. Didžiausias kiekybinis pokytis buvo stebimas Rumunijoje, kur po 1990 m. rinkimų moterų skaičius parlamente sumažėjo nuo 33 iki 3,5 proc.³⁶ Bulgarijoje moterų parlamente sumažėjo nuo 21 iki 8,5 proc., Vengrijoje – nuo 21 iki 7 proc., Čekoslovakijoje – nuo 29,5 iki 6 proc.³⁷ Be to, ypač pirmaisiais demokratizaci-

³¹ Matonytė, I. Women MPs in the Lithuanian Seimas 2006: still hostages of the masculine parliamentary tradition and organizational culture? *Studia polityczne*. 2007, Nr. 19, p. 25–52.

³² Matonytė, I., Krupavičius, A. Women in Lithuanian Politics: from Nomenklatura Selection to Representation. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Eds. R. E. Matland, K. A. Montgomery. Oxford: Oxford University press, 2003, p. 83.

³³ *Moterys ir rinkimai*. Vilnius: MIC, 1998, p. 10.

³⁴ Roman, D. Gendering Eastern Europe: Pre-feminism, Prejudice, and East-West Dialogues in Post-communist Romania. *Women's Studies International Forum*. 2001, vol. 24, issue 1, p. 58.

³⁵ Sloat, A., Galligan, Y. Understanding women's political engagement in the new democracies of Central and Eastern Europe. Workshop „Gender and Transition in Europe“, PSA (manuscript). Leicester, 2003, p. 8.

³⁶ Watson, P. The Rise of Masculinism in Eastern Europe. *New Left Review*. 1993, vol. a.

³⁷ Watson, P. Politics, policy and identity: EU Eastern enlargement and East/West differences. *Journal of European Public Policy*. 2003, No 7, p. 375.

jos metais, buvo stebimas stiprus politinis pasipriešinimas kvotų ar bet kokių kitų priemonių, primenančių sovietinę patirtį, taikymui rinkimų politikoje³⁸. Lyčių kvotų įtvirtinimas nacionaliniais įstatymais arba savanoriškas įtraukimas į politinės partijos įstatus buvo lydimas pastangų atsiriboti nuo sovietinės patirties. Kaip pažymi Richardas E. Matlandas, pokomunistinių parlamentų nariai, palaikantys ir vykdančys lobizmą už lyčių kvotų įtvirtinimą, pabrėždavo, kad palaiko socialdemokratinio tipo kvotas kaip Švedijos ir Norvegijos partijose, o ne bando gražinti sovietmečio praktiką³⁹.

Dabartiniu metu įvairaus pobūdžio kvotos yra taikomos visose posovietinėse valstybėse (išskyrus Bulgariją). Pavyzdžiui, Moldovoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje lyčių kvotų taikymas yra įtvirtintas visuose lygiuose (konstitucijos, nacionalinės teisės ir politinių partijų); Serbijoje, Slovėnijoje, Rumunijoje, nuo 2010 m. gruodžio – Lenkijoje⁴⁰ moterų atstovavimas partijų rinkimų sąrašuose yra reguliuojamas nacionalinės teisės; Čekijoje, Kroatijoje, Vengrijoje, Lietuvoje lyčių kvotos yra savanoriškai taikomos tik kai kuriose partijose. Lyčių kvotos yra ir Rusijos Dagestano regione⁴¹. Kirgizijoje kvotas praktikuoja tik Moterų demokratinė partija. Armėnijoje yra priimtas valstybinis įstatymas, reguliuojantis

³⁸ Renc-Roe, J. The Representation of Women in the Political Decision-Making Process in Poland: Existing Problems and Advocated Solutions. *ECPR Joint Session: „Changing Constitutions, Building Institutions and (Re) defining Gender Relations“* (manuscript). Edinburgh, 2003; Sloat, A., Galligan, Y. Understanding women’s political engagement in the new democracies of Central and Eastern Europe. Workshop „*Gender and Transition in Europe*“, PSA (manuscript). Leicester, 2003.

³⁹ Matland, R. E. The Representation of Women in Political Parties in Central and Eastern Europe. *The Political Representation of Social Interests in Central and Eastern Europe. Workshop Section 2*. 2004, p. 15.

⁴⁰ Nuo 2010 m. gruodžio mėn. Lenkijoje įvestos lyčių kvotos rinkimams ne tik į Seimą, bet ir į Europos Parlamentą ir savivaldybes. Partijų kandidatų sąrašuose 35 proc. vietų skiriama moterims ir mažiausiai tiek pat – vyrams. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/-/12925722661292157116-lenkijos-partij%C5%B3-rinkiminiuose-s%C4%85ra%C5%A1uose-privalt%C4%97s-b%C5%ABti-35-proc-moter%C5%B3.htm>> [žiūrėta 2011-01-03].

⁴¹ Golosov, G.V. Political parties, electoral systems and women’s representation in the regional legislative assemblies of Russia, 1995–1998. *Party Politics*. 2001, Nr. 7, p. 65.

kvotas partijų rinkimų sąrašuose (ir kai kurios partijos šias kvotas taiko), o Uzbekistane, kuriame taip pat priimtas kvotas reglamentuojantis nacionalinis įstatymas, partijų lygmeniu lyčių kvotos nėra taikomos.

Lyčių kvotų taikymo šiuolaikinėse pokomunistinėse valstybėse apžvalga leidžia tvirtinti, kad „pokomunistinis pasipriešinimas lyčių kvotų įvedimui kaip sovietinio palikimo sugrąžinimui“⁴² yra laikinas procesas. Tikėtina, kad viena iš mažėjančio kvotų atsisakymo priežasčių yra kartų kaita: kuo jaunesni politikai, tuo mažiau išgyventos (neigiamos) sovietinės patirties jie turi ir tuo rečiau savo politinius argumentus sieja su sovietmečiu taikyta praktika. Kita vertus, pasaulio istorinių ir rinkimų duomenų statistinė analizė rodo, kad „kvotų taikymas stipriai koreliuoja su rinkimų teisės moterims suteikimo laiku ($r=0,41$)“⁴³. Vadinasi, Lietuvoje, kurioje rinkimų teisė moterims buvo suteikta dar 1918 metais, lyčių kvotos galėtų būti gana priimtinos ir plačiai taikomos. Vis dėlto iš istorijos žinome, kad iki sovietinės okupacijos lyčių kvotos buvo taikomos tik vienoje Lietuvos partijoje, kuri iš tiesų niekada nebuvo valdžioje. Abejonių dėl minėtos koreliacijos kelia ir kitų Europos valstybių istoriniai pavyzdžiai: nepaisant to, kad Prancūzijoje ir Belgijoje rinkimų teisė moterims buvo suteikta tik 1944 ir 1948 m., dabartiniu metu šiose valstybėse veikia pariteto sistema ir plačiai taikomos lyčių kvotos; Vokietijoje ir Didžiojoje Britanijoje lyčių kvotos naudojamos tik pavienių partijų lygmenyje, nors balsavimo teisę moteris įgijo 1919 ir 1928 m. Taigi įžvalga, kad moterų dalyvavimo šalies politiniame gyvenime trukmė lemia specialiųjų priemonių, skirtų išlyginti lyčių disbalansą tarp politinio elito atstovų, įvedimą neturėtų būti suabsoliutinta. Vis dėlto galima pagrįstai teigti, kad gilių moterų politinio dalyvavimo tradicijos prisideda prie teigiamo požiū-

⁴² Sloat, A., Galligan, Y. Understanding women's political engagement in the new democracies of Central and Eastern Europe. Workshop „Gender and Transition in Europe“, PSA (manuscript). Leicester, 2003.

⁴³ Studlar, D.T., McAllister, I. Does a critical mass exist? A Comparative analysis of women's legislative representation since 1950. *European Journal for Political Research*. 2002, vol. 41, p. 247.

rio formavimo ir palankumo lyčių kvotoms politiniuose diskursuose ir praktikoje⁴⁴, ir kad šiuolaikiniame pasaulyje viešoji nuomonė vis labiau pritaria egalitariniams principams⁴⁵.

Tyrimo metodologija

Lyginamasis lyčių kvotų tyrimas turi apimti įvairius politinio gyvenimo aspektus: viešąjį diskursą, sprendimų priėmimo procesą, kvotų įgyvendinimą ir kvotų pasekmes⁴⁶. Straipsnyje pristatomo tyrimo išei- ties taškas yra diskurso lygmuo, o kognityvinės, emocinės ir normatyvinės parlamentar(i)ų (moterų ir vyrų) nuostatos lyčių kvotų atžvilgiu čia naudojamos kaip instrumentas, leidžiantis giliau pažvelgti į pagrindinių principų ir politinio atstovavimo (re)organizaciją pokomunistinėse demokratijose. Analizei naudojama dviejų empirinių tyrimų, kuriuose dalyvavo dviejų iš eilės Seimo kadencijų (1996–2000 m., 2000–2004 m.) parlamentarai, medžiaga.

Pirmasis tyrimas vyko 1999 m. rudenį, paimti pusiau struktūruoti interviu iš visų tuometinių parlamentinių partijų atstovų ($n_{\text{moters}} = 9$; $n_{\text{vyrai}} = 5$). Respondentai atrinkti taip, kad būtų apklausta bent po vieną vyrą ir moterį iš pagrindinių parlamentinių partijų, pageidautinai – partijos lyderiai. Tyrime taip pat dalyvavo trys aktyvūs pilietinės visuomenės nariai (vienas vyras ir dvi moterys), susiję su atstovavimu moterų interesams (iš profesinės sąjungos, žiniasklaidos ir visuomeninės organizacijos). Interviu metu buvo gvildenamos trys pagrindinės temos: a) svarstymai apie moterų organizacijų statusą ir veiklą sovietmečiu ir dabartinėje Lietuvoje; b) Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo, priimto 1998 m.,

⁴⁴ Dahlerup, D. Comparative Studies of Electoral Gender Quotas. *The Implementation of Quotas: Latin American Experiences Workshop*. Peru, 2003.

⁴⁵ Norris, P., Inglehart, R. Cultural Barriers to Women's Leadership: A Worldwide Comparison. *International Political Science Association World Congress, Special Session 16 'Social Cleavages and Elections'* (manuscript). Quebec City, 2000.

⁴⁶ Dahlerup, D. Comparative Studies of Electoral Gender Quotas. *The Implementation of Quotas: Latin American Experiences Workshop*. Peru, 2003, p. 1.

vertinimas; c) moterų politinės karjeros pokomunistinėje Lietuvoje suvokimas. Lyčių kvotų klausimas čia buvo kontekstualus.

Antrojo tyrimo metu, taikant struktūruoto interviu metodą, 2004 m. pavasarį buvo apklausti 28 tuometinio Seimo nariai ($n_{\text{moterys}} = 14^{47}$; $n_{\text{vyrai}} = 14$). Tokių imties dydį nulėmė 2000 m. į Seimą išrinktų moterų skaičius, kontrolinė vyrų respondentų grupė buvo sudaryta atsitiktinės atrankos būdu. Šiame tyrime pateikti klausimai apie Seimo narių politinius prioritetus, politinių institucijų vaidmenis ir kt. Atskirą bloką sudarė klausimai apie moterų dalyvavimą skirtinguose politikos formavimo lygiuose, lyčių lygybę viešajame gyvenime ir moterų dalyvavimo politikoje stiprinimą.

Šiame straipsnyje siekiama atskleisti Seimo narių nuostatas dėl moterų dalyvavimo ir atstovavimo valstybinėse, politiką formuojančiose institucijose, ypač dėl lyčių kvotų, taip pat analizuojamos lyčių diskurso variacijos dviejų Seimo kadencijų laikotarpiu. Diskursyvūs skirtumai aiškinami: a) diferencijuojant vyrų ir moterų požiūrius bei b) atsižvelgiant į Seimo sudėties skirtumus atskirose kadencijose.

Moterys pokomunistiniame Lietuvos Seime: dalyvavimas ir atstovavimas

1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę prasidėjo demokratijos ir laisvosios rinkos principais pagrįstų reformų įgyvendinimas. Žymūs pokyčiai buvo stebimi ir parlamento sudėtyje (žr. 2 lentelę). Vis dėlto nuo pat Nepriklausomybės atkūrimo iki 2008 m. Seimo rinkimų Lietuvos parlamente moterys vidutiniškai sudarė apie septintadalį (14 proc.) visų narių. O moterims palankus politinės darbotvarkės transformavimas arba sprendimų priėmimo stiliaus pokytis, anot D. Dahlerup, galimas tik tuomet, kai politinėse struktūrose veikia ne mažiau kaip trečdalis moterų⁴⁸.

⁴⁷ Tyrimo metu buvo apklaustos visos 2000 m. į Seimą išrinktos moterys.

⁴⁸ *Women, Quotas and Politics*. Ed. D. Dahlerup. London, New York: Routledge, 2006.

2 lentelė. Moterys Lietuvos Respublikos Seime

METAI	MOTERYS	
	N	%
1990	12*	9,0
1992	10	7,1
1996	23	16,8
2000	15	10,6
2004	31	22,0
2008	26	18,4

* Bendras Seimo narių skaičius – 141.

Pastaba. Duomenys pagal Seimo kadencijų pradžios situaciją.

Patys Seimo nariai gana pesimistiškai vertino moterų dalyvavimo politikoje pokyčius. Daugelis (tarp jų ir moterys) neižvelgė jokios pridėtinės vertės, kurią galėjo sukurti per 1996 m. rinkimus daugiau kaip dvi-gubai (palyginti su 1992-aisiais) į Seimą patekusių moterų skaičius. Kaip pažymėjo tuometinė Lietuvos moterų partijos lyderė Kazimira Danutė Prunskienė, nepaisant ryškaus moterų pranašumo, palyginti su 1992-ųjų rinkimų rezultatais, „*moterys vis dar negali vaidinti reikšmingo vaidmens sprendimų priėmimo*“ (Seimas, 1996). O 2000 m. Seime, moterų daliai sumažėjus iki 11 proc., jau buvo galima išžvelgti stipresnio feministinio sąmoningumo požymius: 2004 m. atlikto tyrimo informantai minėjo socialinio atstovavimo principus ir „skaičių sociologiją“. Socialliberalai ir socialdemokratai parlamentarai vyrai tvirtino, kad „*remiantis Lietuvos statistika ir formaliąja logika, optimaliausiai būtų Seime turėti 48 proc. vyrų ir 52 proc. moterų*“, tačiau kartu pabrėždavo, jog iš tiesų nėra nei galimybių, nei poreikio įgyvendinti šį veidrodinį tikslų lyčių atstovavimą. Seimo narė socialdemokratė akcentavo, kad norint turėti įtakos Seime vykstantiems procesams, moterų šioje institucijoje turėtų būti bent jau trečdalis.

Anot Lietuvos socialdemokratų partijos atstovo, 1996 m. Seimo rinkimų rezultatus lyčių atžvilgiu lėmė trys svarbūs dalykai: pirma, profesionalių moterų politikų elgsenos modeliai – 80-ųjų pabaigoje ir 90-ųjų

pradžioje Sąjūdžio lyderės moterys (ypač K. D. Prunskienė, žinoma kaip Lietuvos gintarinė ledi, pirmoji Ministrė Pirmininkė posovietinėje Lietuvoje ir Moterų partijos iniciatorė); antra, šiek tiek pagal sovietinę ideologiją, tačiau su skirtingu politiniu atspalviu Lietuvos gyventojų puoselėjama demokratinio atstovavimo visoms socialinėms grupėms idėja; trečia, savita rinkimų kampanijos konjunkštūra, sudariusi sąlygas naujai kadencijai perrinkti nemažai buvusių moterų parlamentarų.

Moters politikės vaidmens modelio svarbą pažymėjo ir kita tyrimo dalyvė. „1992 m. Seime buvo tik keletas moterų, bet jos visos buvo stiprios ir motyvuotos, nes jos visos atėjo su Sąjūdžiu ir pasiliko Seime po 1992 m.“, – teigė socialdemokratė (Seimas, 1996).

Daugelis parlamentarų vyrų, vertindami moterų politinio atstovavimo Seime pokyčius, kreipė dėmesį ne tiek į moterų asmenybes, kiek į politines partijas, pabrėždami politinių partijų panašumus per rinkimus ir neigdami būtent moterų sėkmę rinkimuose. „Rinkimus laimi partija. Aš nemanau, kad ji laimi todėl, kad jos sąrašė yra moterų. Tikrai nemanau, kad tai partijos sėkmę rinkimuose lėmęs dalykas <...> Lietuvoje tai vyksta savaime: tiesiog taip atsitiko, kad į partiją atėjo ryškios asmenybės, kurios savaime pagyveno partiją. Kitais metais viskas gali pasikeisti, tai gi ir partijų proporcijos parlamente keisis“, – kalbėjo Lietuvos tautininkų partijos atstovas (Seimas, 1996).

Kiti parlamentarai priešingai – akcentavo moterų asmeninių ir profesinių savybių svarbą. Anot socialdemokratės, „viskas priklauso nuo moters pasiruošimo, jos kompetencijos – kiek stipriai ji nori būti politikoje“ (Seimas, 2000). Kitas Seimo narys socialdemokratas menko moterų atstovavimo Seime priežastimi įvardijo pačias moteris (tiek politikės, tiek rinkėjas). Pabrėždamas, kad rinkimų metu moterys rinkėjos labiau linkusios balsuoti už vyrus, jis įžvelgė poreikį keistis tiek politikėms, tiek rinkėjoms. Savo ruožtu liberalas tvirtino, kad „mūsų moterys – Seimo narės – yra emancipuotos: jos nesigėdija rūkyti viešumoje, įsitraukti į karštas diskusijas ar aršiai ginti savo pozicijas“ (Seimas, 2000).

Visi apklaustieji parlamentarai sutiko, kad tiek vyrai, tiek mote-

rys privalo dalyvauti visuose politikos formavimo lygmenyse, t. y. tiek tarptautiniame, tiek nacionaliniame, tiek vietos. Nors kai kurie 1999 m. atlikto tyrimo informantai pripažino Lietuvoje esant nepakankamą moterų atstovavimą nacionaliniu lygmeniu, 2004 m. tyrimo dalyviai nesureikšmino 2000-aisiais sumažėjusio moterų skaičiaus Seime. Kaip teigė socialdemokratas: „*Niekas politikų nediferencijuoja į vyrus ir moteris; pripažinimą gali laimėti abu, tiek vyrai, tiek moterys*“ (Seimas, 2000).

Kai kurie Lietuvos parlamentarai (tiek vyrai, tiek moterys) pareiškė, kad lytis neturi jokios įtakos nei įstatymų leidybai, nei Seimo organizacinei kultūrai, ir savo argumentus grindė tokiais teiginiais: „*Valstybinė politika labiausiai priklauso nuo idėjų ir joje dalyvaujančių asmenybių*“ (Tautininkų partijos narys, Seimas, 2000) arba „*Tiek vyrai, tiek moterys gali turėti tokius pat tikslus ir idėjas*“ (socialdemokratė, Seimas, 2000). Ir tik viena socialdemokratė su pesimistine gaida pripažino, kad didesnis moterų skaičius Lietuvos parlamente neatnešų svarbių pokyčių, nes „*vadovaujančias pozicijas vis tiek užima vyrai*“ (Seimas, 2000).

Dalis Seimo narių moterų dalyvavimo politikos formavime poreikį ir reikšmę grindė tradicinės patriarchalinės kultūros argumentais, pabrėžiančiais ypatingą moterų patirtį šeimoje ir ugdatant vaikus. Moterų atstovavimas nacionaliniame politiniame elite yra svarbus, nes „*netgi šeimoje viskas klostosi geriau, jeigu jos gerbūviu rūpinasi abu: vyras ir moteris*“ (socialdemokratė, Seimas, 2000); be to, „*yra sričių, kuriose moterys yra labiau kompetentingos dėl turimos patirties šeimoje ir visuomeniniame gyvenime*“ (Naujosios demokratijos partijos narė, Seimas, 2000). Socialdemokrato vertinimu, prasminga vadovautis tradicine lyčių santvarkos versija, t. y. moterims ir vyrams atstovauti „skirtingiems pasauliams“. Jo žodžiais tariant, „*nėra abejonių, kad tiek vyrų, tiek moterų dalyvavimas Seime sąlygoja geresnį visuomeninių ir socialinių santykių atstovavimą; tokiu būdu geriau atsispindi šeimos santykiai ir rūpinimasis vaikais*“ (Seimas, 2000).

Nors parlamentarai (tiek vyrai, tiek moterys) išreiškė tvirtus įsitikinimus, kad didėjantis moterų skaičius Seime leistų pakeisti „politikos prio-

ritetus ir vertybes“ (socialdemokratė, Seimas, 2000), ir *„lyčių pusiausvyra nuvestų prie geresnių sprendimų“* (socialdemokratas, Seimas, 2000), vis dėlto jų pasisakymuose išliko stiprus asmeninių savybių akcentavimas, pabrėžiant, kad *„viskas priklauso nuo konkrečių individų“*. Pavyzdžiui, moterų dalyvavimas formuojant politiką teigiamai paveiktų įstatymų leidybos procesus tik su ta sąlyga, jeigu *„tos moterys būtų protingos“* (socialdemokratas, Seimas, 2000).

Kita grupė argumentų, pagrindžiančių moters politikės karjeros reikšmę, nukreipia į vertybinius ir etinius moterų „kitoniškumo“ aspektus ir jų poveikį įstatymų leidybai. Kaip pažymėjo vienas socialdemokratas, *„vyrai elgiasi mažiau apgalvotai ir linkę ginčytis; tačiau jeigu aplinkoje yra moterų, mes (vyrai) nesiginčijame taip įnirtingai kaip galėtume“* (Seimas, 2000). Taigi moteris politikė yra ne tik asmuo su skirtingomis vertybėmis ir nuostatomis; ji taip pat yra ir filosofų (postmodernistų) išskiriamas *Kitas*. Seimo narė taip pat pripažįsta savo, kaip moterų, „kitoniškumą“. Jos įsitikinusios, kad *„jeigu politikoje būtų daugiau moterų, ji būtų labiau humaniška“* (Lietuvos demokratinės darbo partijos narė, Seimas, 2000), *„tai leistų konstruktyviau spręsti problemas ir priimti sprendimus, pagrįstus konsensusu“* (konservatorė, Seimas, 2000).

Tai, kad lytis veikia organizacinius įstatymų leidybos aspektus, pripažino abiejų lyčių parlamentarai. Ne tik moterys minėjo, bet ir patys vyrai pripažino kartais turintys išankstinių nuostatų moterų atžvilgiu. *„Kai kuriems įstatymų projektams Seime būtų labiau pritarta, jeigu juos pristatytų vyrai; kartais moterys nežino, kaip reikia pristatyti klausimus, kartais mes (vyrai) turime išankstinę nuostatą, kodėl turime klausyti moters“*, – sakė liberalas (Seimas, 2000). Demokratinės darbo partijos narė tvirtino, kad *„kartais Seime sakoma, „suteikime žodį moteriai“ – tarsi yra labai svarbu, kas kalba – vyras ar moteris. Taip išreiškiamas užslėptas nusistatymas, kad „ko gi mes galime tikėtis iš vargšės moters?“, kuris yra lydimas mintimis, „ai, galime tai praleisti, juk tai kalba moteris...“* (Seimas, 2000).

Kai kurios parlamentarės ne tik pripažįsta savo „kitonišką“ veikimą formuojant politiką, bet ir mielai puoselėja savo „kitoniškumą“, pabrėž-

damos, kad „nors vyrams politikoje yra leidžiama daugiau, jos kaip moterys privalo išsaugoti savo moteriškumą“ (konservatorė, Seimas, 2000). Vienas informantas taip paaiškino šią „moteriškumo“ strategiją: „Moterys, kurios naudojasi savo moteriškumu, daugiau pasiekia savo karjeroje negu tos, kurios to nedaro. <...> Manau, tai taip pat yra politinė veikla, ir jeigu moteris nori eiti pirmyn, ji turi visiems šypsotis, su visais kalbėtis ir būti meili. <...> tokia moteris yra sėkmingesnė nei, tarkime, ta, kuri ateina ir tiesmukiškai režia savo tiesas. Netgi jeigu jos „tiesa“ skamba labai dažnai, jai sunku yra susilaukti palaikymo“ (socialdemokratas, Seimas, 2000). Taigi „tikroji moteris“, kuri naudojasi savo „moteriškumu“, turi daugiau galimybių laimėti politiniuose ginčuose. Kitokia (nemoteriška?) parlamentare priskiriama „pralaimėtojų“ kategorijai, o jos bandymai aktyviai veikti formuojant politiką laikomi desperatiškais žaidimais.

Apibendrinant svarbu pabrėžti, kad nepaisant dominuojančių aki-vaizdžiai patriarchalinių nuostatų moterų Seime ir jų elgesio atžvilgiu, moterų atstovavimo parlamente klausimas nėra laikomas svarbia visuomenine problema. Apskritai, daugumos parlamentarų akimis, moterų dalyvavimas įstatymų leidžiamojame valdžioje Lietuvoje nėra suvokiamas kaip problematiškas, nors visos moterys parlamentarės, išryškindamos skirtingus niuansus, mano, kad moterų klausimai yra politiniai.

Variacijos lyčių kvotų diskurse: individualus, politinės partijos ir kadencijos veiksniai

Kaip rodo vyrų ir moterų parlamentarų interviu, lietuvių kolektyviniuose vaizdiniuose yra įsitvirtinusios keletas stiprių politikų moterų. Tačiau interviu duomenys ir Lietuvos politinio gyvenimo realijos rodo, kad šalies politikai nepalaiko lyčių kvotų įvedimo nacionaliniu lygmeniu. Interviu su politiniu elitu analizė atskleidė, kad tik dalis informantų, vertindami lyčių kvotų įtvirtinimo galimybes, problemų išvelgė ne kvotose. Pagrindiniai argumentai išryškino poreikį partijų gretose turėti gerus ir konkurencingus specialistus: kai „moterys, ateinančios į politines parti-

jas, bus pasirengusios konkuruoti: profesionaliai dirbti įvairiose srityse, parodant savo veiklos rezultatus, <...> mes turėsime pakankamai moterų ir be kvotų sistemos“ (Centro sąjungos narė, Seimas, 1996). Kitos 1996 m. išrinktos parlamentarės tokiam pareiškimui suteikė šiek tiek kitokį kontekstą. Pavyzdžiui, konservatorių atstovė pabrėžė, kad „vyrų mūsų partijoje, sudarydami rinkiminiuosius sąrašus, net negalvoja apie tai, kad į juos neįtrauktų moterų“. Taigi informantė aiškiai nurodė, kad būtent vyrai jų partijoje turi galią (ir teisę) sudaryti rinkimų sąrašus ir (dėl turimos galios) spręsti apie moterų kompetenciją kandidatuoti rinkimuose. Kita konservatorė buvo dar atviresnė, pasakodama, kaip jos partijos kolegos vyrai sako: „Pasakykite mums, kokių kvotų jums reikia ir mes jas suteiksime. Tik suraskite šias protingas moteris“ (konservatorė, Seimas, 1996).

Nors tuometinio Seimo moterys aiškiai nurodė jaučiančios savo partijos kolegų vyrų paramą ir palaikymą, apibūdindamos šios paramos kontekstą, dėmesį nukreipė nuo moterų prie vyrų ir, galbūt pačios to neįsisąmonindamos, nurodė, kad partijoje vyrauja tradicinė lyčių tvarka, kai būtent vyrai priima pagrindinius sprendimus ir įtraukia (arba ne) moteris į rinkimų sąrašą arba suteikia kvotas.

Lyčių kvotų įtvirtinimas pokomunistiniu laikotarpiu gali būti siejamas su siekiu prilygti kitoms ES demokratinių valstybių partijoms, jas kopijuojant⁴⁹. Tačiau Lietuvos duomenys nesuteikia jokių aiškių ir ryškių tokios institucinės imitacijos požymių. Interviu metu tik kai kurie Lietuvos parlamentarai užsiminė apie tiesioginį ryšį tarp lyčių kvotų įtvirtinimo ir Vakarų (būtent Skandinavijos) šalių patirties. Ypač šios sąsajos išryškėjo Lietuvos socialdemokratų partijos atstovės pasakojime: „Mūsų ryšiai su politinėmis partijomis Skandinavijoje yra labai artimi. Lietuvos socialdemokratų požiūriai į moterų klausimus yra paveikti Skandinavijos šalyse veikiančių socialdemokratų moterų. Tai, kad Švedijos, Danijos, Suomijos ir Islandijos parlamentuose moterys sudaro 40 proc. ar 50 proc. įro-

⁴⁹ Matland, R.E. The Representation of Women in Political Parties in Central and Eastern Europe. *The Political Representation of Social Interests in Central and Eastern Europe: Workshop Section 2*. 2004, p. 15.

do, kad iš šių šalių yra ko pasimokyti. Ir tai taip pat padeda mums įtikinti mūsų vyrus, kad lyties klausimai yra svarbūs“ (Lietuvos socialdemokratų partijos narė, Seimas, 1996). O viena konservatorė su tam tikru skepticizmu užsiminė, kad „šios kvotos yra perimtos iš Skandinavijos socialdemokratinų partijų“.

1996 m. išrinktų Seimo narių pasakojimuose nuorodos į Skandinavijos lyčių politiką buvo ne tik dažnesnės nei 2004 m. informantų atsakymuose, bet ir skyrėsi savo turiniu. Pirmojo tyrimo metu parlamentariai labiau akcentavo 1998 m. Lietuvoje priimto Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo „skandinaviškąjį pamatą“. 2000 m. išrinkto Seimo nariai, dalyvavę apklausoje, rečiau minėjo Skandinavijos šalis, bet labiau siejo jas su tuo, „kaip lyčių lygybės principus paversti tikruoju sprendimų priėmimu“. Vienas Seimo narys socialdemokratas, bandydamas paaiškinti lyčių kvotų poreikį demokratinėje politikoje ir vėlgi, nurodydamas lyčių skirtumus, pasiūlė prisiminti Skandinavijos pavyzdį: „Abejoju, kad moterys turės tokius pat prioritetus užsienio politikoje, arba kad jos teiks prioritetą ekonomikai. Tradiciniam vyrui svarbiausia yra ekonomika, tuo tarpu socialiniai klausimai eina iš paskos. Man asmeniškai ekonomika nėra aukščiau už socialinius reikalus, manau, jie turi eiti lygiagrečiai... Pažiūrėjus į Skandinavijos parlamentus, kuriuose moterys sudaro 40 proc. ir daugiau, aiškiai matyti dideli skirtumai biudžeto sandaroje“ (socialdemokratas, Seimas, 2000). Taigi, socialdemokratai pripažįsta, kad didesnis moterų, dalyvaujančių formuojant politiką, skaičius sudaro palankesnes sąlygas socialiai sąmoningai ir rūpestingai planuoti biudžetą. Savo ruožtu liberalas išreiškė gana kritišką Skandinavijos praktikos taikymo Lietuvoje vertinimą, baimindamasis, kad „mechaniskas perkėlimas į mūsų aplinką to, kas natūraliai savaime susiformavo Skandinavijoje per ilgą laiką, gali sukelti atmetimo efektą“ (liberalas, Seimas, 2000).

Galima išskirti dvi lyčių kvotų diskurso kryptis – *feministinę* ir *neutraliąją*. Pavyzdžiui, socialdemokratas sakė: „Mes turime labai aišką formulę: sąraše turi būti ne mažiau kaip 1/3 kitos lyties atstovų. Taigi mažumoje gali būti ir vyrai“ (Seimas, 1996). Kiti parlamentariai laikosi

akivaizdesnės feministinės krypties. Lietuvos moterų partijos lyderė socialdemokratų partijoje taikomas lyčių kvotas vertina tik kaip dekoracijas ir simbolinį gestą: „Tiesa yra tai, kad jų kvotos leido patekti į Seimą tik trimis moterims iš keturiolikos socialdemokratų. Ar tai panašų į sąžiningą atstovavimą? Ar tai tikroji kvotų pasekmė? Aš manau, kad tai yra labiau simbolinės kvotos. Kvotos parodo, kad, deja, socialdemokratai nori turėti tik keletą moterų“ (Seimas, 1996). Pripažįstama: „Norint, kad lyčių kvotos iš tiesų veiktų ir galėtų padidinti moterų skaičių daugiapartinėje sistemoje, jos turi būti įvestos sistemškai daugumoje parlamentinių partijų“.

Įdomu pastebėti, kad tyrimo metu pasitvirtino neigiamas sovietinės kvotų patirties poveikis vertinant pokomunistinių lyčių kvotų įtvirtinimą. Kaip teigė socialdemokratė, „Lietuvoje sovietmečiu veikusios kvotų sistemos patirtis šiandien sukelia atmetimą ir prieštaravimą. Todėl kvotų sistemos pokomunistiniu laikotarpiu būtina atsakyti“ (Seimas, 1996). Panašių nuostatų įžvelgiama ir liberalo reakcijoje į klausimą apie kvotas: „Čia smarkiai kvepia bolševizmu“. Toliau pokalbyje jis akcentavo: „Kartoju: lyčių kvotos yra atėjusios iš socializmo. Šiandien jos yra perkeliamos iš Vakarų Europos. Man socializmas – bet kokiaje jo formoje – nėra priimtinas. Nesvarbu, ar tai bus švediškas, ar rusiškas. Aš esu liberalas, juo ir liksiu“ (Seimas, 1996).

Tautininkų diskurse neigiamas sovietinių kvotų vertinimas yra dar akivaizdesnis. Tautininkų partijos atstovas nepritarė bet kokių išskirtinių sąlygų sudarymui, nes „tai primena sovietmetį, kuomet tarp deputatų buvo atitinkamas skaičius ūkininkų, darbininkų ir jaunimo... Aš negaliu tam pritarti. Manau, kad lyčių kvotų sistemos įtvirtinimas legalizuotų lyčių nelygybę“ (Seimas, 1996).

Svarbu pažymėti, kad lyčių kvotų įtvirtinimo galimybių sovietinio palikimo kontekste vertinimai yra stipriai susiję su informantų ideologine pasaulėžiūra. „Iš esmės aš vertinu ir palaikau pagalbą spręsti moterų problemas. Tačiau esu prieš bet kokį šių klausimų ideologizavimą ir norą apsaugoti liberaliąją ideologiją“, – tvirtino 1996 m. išrinkto Seimo narys liberalas.

Dalis argumentų, susijusių su Seimo narių priešinimusi lyčių kvo-

toms, buvo grindžiami nuostata, kad kvotos peržengia bendruosius demokratijos principus. Pavyzdžiui, socialdemokratas teigė, kad *„specialiosios priemonės yra nereikalingos; joms priešinamasi ne dėl lyties, bet dėl to, kad demokratijoje kiekvienas turi būti įtrauktas į politinius procesus <...> Žmonės nėra kvaili ir balsuos už kiekvieną, kuris bus protingas – nesvarbu, ar tai bus vyras, ar moteris“* (Seimas, 2000). Seimo narių nuomone, menkas moterų atstovavimas Lietuvos parlamente yra laikomas natūraliu demokratinio žaidimo rezultatu, o priemonės, skirtos padidinti moterų atstovavimą, laikomos antidemokratinėmis.

Tačiau nepakankamo moterų įsitraukimo į politikos formavimą struktūrinės priežastys nuolatos buvo paremiamos antriniais argumentais. 2000 m. išrinkto Seimo narė konservatorė savo neigiamą kvotų politikoje taikymo vertinimą grindė nuostata, kad *„politikoje turi varžytis asmenybės, o ne lytis“*, taigi *„rinkiminės kvotos yra dirbtinės, diskriminuojančios vieną lytį“*. Be to, *„kvotos neatitinka visuomeninių lūkesčių“*. *„Tokie dalykai, kaip lyčių lygybė, turi plėtotis savaime ir turi būti priimti politikų, bet neprimesti formaliosios teisės“*, – tvirtino liberalas (Seimas, 2000).

Kai kurie neigiami lyčių kvotų įtvirtinimo galimybių vertinimai buvo grindžiami argumentais, akcentuojančiais moteris žeminantį ir menkinantį kvotų poveikį. Pavyzdžiui, 1996 m. išrinkto Seimo narys liberalas, svarstydamas galimus lyčių kvotų įvedimo rezultatus, teigė, kad *„kvotos sudarys daugiau galimybių žemos kvalifikacijos žmonėms“*. Manoma, kad nesant varžovų, šie žemos kvalifikacijos atstovai būtinai būtų moterys. Tos pačios partijos moteris, pristatydamą labiau partijos, nei asmenines nuostatas lyčių kvotų atžvilgiu, pažymėjo, kad *„mes diskutavome apie lyčių kvotas dar 1995, prieš pat rinkimus. Bendroji nuomonė buvo, kad bet kokių kvotų įvedimas diskredituotų moteris <...> tuomet jūs žinotumėte, kad esate aukštosiose pozicijose, nes esate moteris, o ne todėl, kad gerai dirbate savo darbą arba esate geresnė“* (Seimas, 1996).

Įdomu, kad rūpinimasis moterų vidine savijauta, kuriai lyčių kvotos tik pakenktų, dažniau skambėjo vyrų politikų vertinimuose.

2000 m. išrinkto Seimo narys liberalas tvirtino, kad „lyčių kvotos išreiškia nepagarbą moterims, nes tokiu atveju moterys yra vertinamos kaip antrarūšės proceso dalyvės, tarsi jos pačios neturi pakankamai gebėjimų ir galios atsidurti partijos rinkiminiuose sąraše“. Panašūs vertinimai įžvelgiami ir Tautininkų partijos atstovo žodžiuose: „Lyčių kvotos žemina moteris; jos tarsi parodo, kad vyras ir moteris nėra lygūs Dievo akivaizdoje. Gerai, gal tuomet taikykime specialias priemones garbanotiems, plikiems žmonėms, siauraakiams, aukštiesiems ir žemaūgiams <...> abu (vyras ir moterys) yra Dievo kūriniai. Manau, kad lyčių kvotos yra beprasmiškos“ (Seimas, 2000).

Vis dėlto parlamentarai įžvelgė ir palankių aplinkybių lyčių kvotų, kaip laikinosios priemonės, įvedimui. Teigiamą požiūrį šiuo klausimu išreiškė nors vienas vyras: „Aš galiu toleruoti kvotas kaip laikiną priemonę <...> jeigu reikia laikinai sustiprinti kai kuriuos atstovavimo aspektus <...> norėčiau, kad ilgainiui kvotos išnyktų. Viskas, kas susiję su lyčių lygybės įtvirtinimu, turi būti reguliuojama ir skatinama“ (Seimas, 1996).

Taigi lyčių kvotų, kaip moteris žeminančios priemonės, diskursas buvo plėtojamas tiek 1996, tiek 2000 m. Seimuose. Tačiau 2000 m. ryškus moterų Seime skaičiaus nuosmukis lėmė tai, kad pasipriešinimas lyčių kvotų įvedimui nyko iš Seimo moterų pasakojimų. „Aš balsuočiau už lyčių kvotų rinkiminiuose sąrašuose įvedimą, nors ir nematau, kad kvotos kaip priemonės yra geros pačios savaime <...> moterų atstovavimas turėtų būti politinė problema, nors ji tokia ir nėra. Todėl reikalingos tikros specialiosios priemonės“ (Demokratinės darbo partijos narė, Seimas, 2000). „Taip, aš palaikčiau pastangas įtvirtinti lyčių kvotas. Jeigu mes neįtvirtinsime kvotų, vyrai ir toliau kels save į pirmaujančias pozicijas rinkiminiuose sąrašuose <...> todėl būtina paskatinti moteris, tiesiog joms šiek tiek labiau praveriant duris. Moterys tikrai eitų į politiką, nes jos to nori. Jos tik turi būti padrąsintos, joms reikia pagalbos suprasti save, suteikti didesnio pasitikėjimo savimi“ (Liberalų ir centro sąjungos narė, Seimas, 2000).

Beveik visos 2000 m. išrinktos Seimo moterys (išskyrus dvi konservatorės) palaikė lyčių kvotų taikymą sudarant rinkimų sąrašus. Tačiau iš tyrime dalyvavusių 14 vyrų parlamentarų tik du pritarė tokioms priemonėms. Tai, kad nė vienas iš keturių apklausoje dalyvavusių socialdemokratų partijos, kurioje taikomos lyčių kvotos, vyrų teigiamai neįvertino lyčių kvotų įtvirtinimo idėjos, leidžia daryti prielaidą apie šios partijos viduje egzistuojančią vyrų opoziciją dėl lyčių kvotų.

Tyrimo rezultatai gali būti analizuojami panaudojant interseksionalumo sąvoką, akcentuojančią „ryšius tarp tradicinių lyties, etniškumo, rasės, amžiaus, seksualumo ir klasės kategorijų“⁵⁰. Remiantis atliktų tyrimų duomenimis, siūloma išplėsti interseksionalumo sąvoką, išvardytų individualių socialinių charakteristikų sąrašą papildant asmens priklausomybės politinei partijai kategorija.

Priklausomybė politinei partijai lemia ir moterų dalyvavimo politikos formavimo procese galimybes. Atsižvelgiant į praktinį konkrečių situacijų diskursą (pvz., lyčių kvotų taikymo rinkimų sąrašuose interpretacijas) pastebėta, kad tik Lietuvos socialdemokratų partijos moterys turi institucinę galimybę būti paskatintos ir dėl lyčių kvotų atsidurti partijos rinkimų sąrašuose. Tačiau tai nereiškia, kad moterų socialdemokračių politinis dalyvavimas turėtų būti mažiau intensyvus nei kitų partijų moterų. Konservatorių moterų atvejai parodė, kad moterys yra labiau linkusios palaikyti partijos poziciją (neigiamai vertinti specialiąsias priemones, skirtas didinti moterų atstovavimą). Todėl būdamos priešiškos lyčių kvotų atžvilgiu, konservatorės moterys (kaip ir vyrai) apriboja moterų galimybes prisidėti prie politikos formavimo. Taigi, galima tvirtinti, kad ne tik menamas moterų „kitoniškumas“ tarp parlamentarų, bet ir jų priklausomybė tam tikrai politinei (šiuo atveju – konservatorių) partijai yra politiškai moterims nepalankios situacijos šaltinis.

⁵⁰ Staunaes, D. Where have all the subjects gone? Bringing together the concepts of intersectionality and subjectification. *NORA Nordic Journal of Feminist and Gender Research*. 2003, vol. 2, p. 101–110.

Išvados

Politikos teorija ir empirinių studijų rezultatai rodo, kad moterų atstovavimas naujosiose demokratijose apima tiek specifinį pokomunistinį struktūrinį (susijusį su daugiapartinės partijų sistemos plėtra), tiek diskursyvinį (susijusį su viešosios erdvės liberalizavimu) kontekstus. Atliekant analizę buvo atsižvelgiama į lyčių kvotų pobūdį ir jo santykį su valstybių istoriniu palikimu, sociokultūrinėmis tradicijomis. Gauti duomenys parodė, kad lyčių kvotų taikymas politikoje skiriasi pavienėse pokomunistinėse ir senosiose Europos valstybėse. Šiuo atveju Lietuva priskiriama tarp Vakarų valstybių grupės su senomis moterų politinio dalyvavimo tradicijomis ir naujųjų pokomunistinių demokratijų, kuriose moterų politinė socializacija vyko taikant sovietines politines praktikas.

Lietuvos moterų atstovavimo parlamente diskurso analizė, ypatingą dėmesį skiriant lyčių kvotų institucionalizavimui, patvirtino ankstesnių JAV ir Europoje atliktų tyrimų rezultatus, kad diskurso turinys ir pasipriešinimo tokioms priemonėms intensyvumas kinta priklausomai nuo demokratinės tradicijos šalyje tęstinumo ir nuo moterų skaičiaus esamame parlamente: kuo daugiau laiko praeina nuo demokratijos kūrimo pradžios, tuo mažiau moterų atstovavimą palaikančios priemonės asocijuojamos su sovietine patirtimi; kuo mažiau moterų politikų yra Seime, tuo stipresnis jų palaikymas minimoms moterų atstovavimą skatinančioms institucinėms priemonėms.

Pirmiausia buvo nustatyta, kad 1996–2000 m. kadencijos Seime išliko stiprus lyčių kvotų, kaip sovietinio palikimo, diskursas, pagrindžiantis pasipriešinimą lyčių kvotų įtvirtinimui ankstyvųjų pokomunistinių reformų metu. Laikui bėgant nepalankus diskursas keitėsi ir 2000–2004 m. kadencijos Seime, kurio išrinkti nariai buvo nedaug jaunesni už ankstesnės kadencijos parlamentarų (atitinkamai amžiaus vidurkis $m=48$ ir $m=49$), vadinasi, jie irgi socializavosi dar sovietmečiu, neigiamas lyčių kvotų siejimas su sovietine praeitimi pastebimai nunyko. Tikriausiai viena šios lyčių diskurso variacijos priežasčių yra aktyvus Lietuvos pa-

siruošimo stojimui į ES laikotarpis, t. y. Lietuvai siekiant tapti ES nare, palankus lyčių klausimų įtraukimas į politinę darbotvarkę virto įsisąmoninta būtinybe.

Nustatyta, kad moterys parlamentarės palankiau nei vyrai vertina specialiąsias priemones, skirtas didinti moterų politinį dalyvavimą ir atstovavimą. Jeigu 1996 m. išrinktame Seime lyčių kvotų iniciatyvos labiausiai buvo skatinamos Moterų partijos atstovių ir pavienių Seimo narių ir iš esmės nebuvo suvokiamos kaip problema, tai po 2000 m. rinkimų tarp Seimo narių moterų palankumas lyčių kvotoms išaugo. Šią diskurso variaciją didžiąja dalimi lėmė stiprus moterų skaičiaus Seime sumažėjimas po 2000 m. rinkimų. Beje, Seimo parlamentarai vyrai, siekdami pateisinti sumažėjusį moterų atstovavimą ir išvengti diskusijos lyčių kvotų tematika, dažnai naudojo „aukos kaltinimo“ strategiją: Seimo ir partijų narės bei moterys rinkėjos buvo kaltinamos nesolidarumu, neprofesionalumu, kompetencijos stoka ir pan.

Akcentuotina, kad parlamentarų požiūris į lyčių kvotas yra sąlygotas priklausomybės politinei partijai: Lietuvos konservatoriai vieningai (tiek vyrai, tiek moterys) kritikavo lyčių kvotų idėją, o socialdemokratai pozityviau nei kitų partijų nariai vertino lyčių kvotas. Vis dėlto nė vienas socialdemokratas vyras nelaikė lyčių kvotos būtina teisėta priemone.

Taigi, pagrindiniu diskurso variacijas paaiškinančiu kintamuoju išlieka pati lytis. Beveik visi parlamentarai vyrai deklaravo priešiškas nuostatas bet kokių specialiųjų priemonių, skirtų sustiprinti moterų politinį atstovavimą, atžvilgiu. Seimo narių vyrų priešiškus lyčių kvotoms dar labiau sustiprėjo bėgant laikui ir Seimo narėms pradėjus demonstruoti savo feministinį sąmoningumą. Taigi, nors lyčių lygybės idėja Lietuvos politikoje įgauna vis didesnę pagreitį, pasipriešinimas jam irgi auga. Per pastaruosius dvidešimt metų Lietuvos politinė sistema išgyveno milžiniškus pokyčius, tačiau, netgi tautai išrinkus prezidentę moterį, moterų atstovavimas aukščiausiuose politiniuose lygmenyse išlieka paviršutinis, o viešajame diskurse ir toliau pristatomas kaip nereikšmingas politinis klausimas.

EXPANDING OPPORTUNITIES FOR POLITICAL REPRESENTATION? ANALYSIS OF LITHUANIAN PARLIAMENTARIANS' VIEWS ON GENDER QUOTAS

IRMINA MATONYTĖ, OKSANA MEJERĖ

Summary

Keywords: political representation; gender quota; parliamentary elite; women.

Political theory and empirical research demonstrates that women's political representation involves special post-communist structural (related to multi-party system development) and discursive (related to liberalization of the public sphere) contexts of new democracies. With the interview data from post-communist Lithuanian political elite, we confront experience of formal structural gender representation during the Soviet regime and observe deteriorating women's parliamentary representation in the early democratic politics. Cognitive, emotional and normative stances of MPs (men and women) towards the issue of gender quotas provide useful tools to look deeper into the re-organization of the very principles and concept of political representation in new democracies. Based on materials of semi-structured interviews with Lithuanian parliamentarians (parliamentary term 1996–2000, n=11; and parliamentary term 2000–2004, n=28) we analyze variations of discourse concerning women's political representation

in general and establishment of gender quotas in particular. Our analysis reveals that neither political party affiliation, nor "contagion" effects, nor economic and social development related factors increase individual support for gender quotas and women's representation in the parliamentary arena; the explanatory variable is the gender itself: most women MPs would support special measures (including quotas) for enhancement of women, but not men MPs. Furthermore, content of discourses and discursive resistance (against quotas) varies across the length of democratic experience and depends on the share of women MPs in the actual parliament: the fewer women parliamentarians, the stronger is their support for quotas; the later the period, the less are quotas associated with the despised soviet heritage. In addition, to reveal women's quotas parliamentary situation-bounded supportive discourse, but not growing feminist consciousness in general, we also suggest some implications related to intersection of gender and political party affiliation.